

AHOLINI TOZA ICHIMLIK SUVI BILAN TA'MINLASH BO'YICHA LOYIHALARNI MOLİYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASH MASALALARI

O'zbekiston Resublikasi Bank Moliya

Akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Gulyamova Movluda Asadulla qizi

Aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash barqaror rivojlanishning asosiy yo'nalishlaridan biridir. O'zbekiston bu sohada sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, ko'plab qishloq hududlarida va olis aholi punktlarida toza suv ta'minoti muammosi dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu masalada asosiy rolni suv infratuzilmasini rivojlantirish va uni moliyalashtirish tizimi tutadi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda aholining taxminan 85 foizi markazlashgan ichimlik suvi tizimlariga ulangan. Biroq, qishloq joylarda bu ko'rsatkich 60 foizdan past bo'lib, minglab aholi punktlari suv ta'minotidagi uzilishlar, sifatsiz suv yoki eskirgan infratuzilma bilan duch kelmoqda. Ayniqsa, Qoraqalpog'iston Respublikasi, Navoiy va Buxoro viloyatlarida toza suvga ega bo'lmagan aholining ulushi yuqori.

Suv ta'minoti loyihalarini moliyalashtirishda bir necha manbalar mavjud:

1. Davlat byudjeti – asosiy moliyalashtiruvchi manba bo'lib, har yili yuzlab milliard so'mlar ajratiladi.
2. Xalqaro moliyaviy institutlar – Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki (OTB), Islom taraqqiyot banki kabi tashkilotlar katta miqdordagi kredit va grantlar ajratib kelmoqda. Masalan, OTB tomonidan Farg'ona vodiysida ichimlik suvi tizimlarini rivojlantirish uchun 140 million AQSH dollari, Jahon banki tomonidan esa Buxoro va Samarqand viloyatlari uchun 210 million AQSH dollari ajratilgan.
3. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) – bu yo'nalish hozircha sust rivojlangan bo'lsa-da, O'zbekiston hukumatining DXSh qonunchiligini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlari ushbu sohadagi xususiy sarmoyalarni jalb etishga zamin yaratmoqda.

Biroq moliyalashtirishda muammolar ham talaygina:

- Ichimlik suvi uchun belgilangan tariflar past bo‘lib, xarajatlarni to‘liq qoplamaydi.
- Mahalliy hokimiyatlar va korxonalar arzon kredit yoki investitsiyalarni jalb qilishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda.
- Loyihalarni boshqarishda shaffoflik yetishmasligi, moliyaviy va texnik nazoratning sustligi loyihalarni cho‘zib yuboradi yoki mablag‘lar samarasiz sarflanadi.
- Hududlarda malakali mutaxassislar yetishmasligi loyihalarning samarali amalga oshirilishiga to‘sqinlik qiladi.

Muammoni hal qilish uchun quyidagi choralarni taklif etish mumkin:

- Ijtimoiy adolatli tarif siyosatini joriy etish, ya’ni ehtiyojmand aholiga subsidiya berilgan holda iqtisodiy jihatdan asoslangan tariflar belgilanishi.
- Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish, bu orqali xususiy sektorni rag‘batlantirish – soliq imtiyozlari, davlat kafolatlari, foiz stavkalarini subsidiyalash.
- Suv infratuzilmasini rivojlantirish fondi tashkil etish – ushbu fond davlat, donorlar va xususiy investorlar mablag‘larini jamlaydi.
- Moliyalashtirilayotgan loyihalar ustidan raqamli monitoring va shaffof nazorat tizimlari joriy etilishi kerak.

Muvaffaqiyatli misollar mavjud:

- Toshkent viloyatida Yaponiyaning JICA agentligi ishtirokida barpo etilgan zamonaviy filtrlash tizimi yarim million aholiga toza suv yetkazmoqda.
- Andijon viloyatida aqlli hisoblagichlar va onlayn to‘lov tizimi joriy qilinib, suv yo‘qotilishi 30% ga kamaydi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda aholining toza ichimlik suvi bilan to‘liq ta’minlanishi uchun moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish, sarmoya jalb qilish

va loyihalarning shaffofligini oshirish dolzarbdir. Faqat barqaror va samarali moliyalashtirish orqaligina mamlakatda suv xavfsizligiga erishish mumkin bo‘ladi.

Aholini toza ichimlik suvi bilan ta’minlash borasidagi xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, har bir davlat o‘zining iqtisodiy, ijtimoiy va tabiiy sharoitlariga mos moliyalashtirish mexanizmlarini ishlab chiqqan. Masalan, Fransiya suv ta’mini asosan davlat-xususiy sheriklik asosida tashkil etilgan bo‘lib, mahalliy hokimiyatlar xususiy kompaniyalar bilan shartnoma asosida ishlaydi. Bu samara beradi, lekin narx nazorati muhim hisoblanadi. Singapurda suv ta’mini markazlashtirilgan bo‘lib, davlat agentligi (PUB) narxlarni ijtimoiy jihatdan asoslangan tarzda belgilaydi – asosiy ehtiyojlar subsidiyalanadi, ortiqcha iste’mol bozor narxida baholanadi. Bundan tashqari, qayta ishlangan suvdan faol foydalaniladi. Chilida suv tizimi xususiylashtirilgan, ammo kam ta’minlangan aholiga davlat subsidiyasi orqali yordam ko‘rsatiladi, bu tariflarning ijtimoiy adolatli bo‘lishini ta’minlaydi. Hindistonda esa xalqaro donorlar (Jahon banki, OTB va boshqalar) yirik loyihalarni moliyalashtiradi, mikromoliyalashtirish orqali esa aholi suv ta’mini texnologiyalarini xarid qilmoqda. Mahalliy suv foydalanuvchilari qo‘mitalari orqali jamoatchilik nazorati yo‘lga qo‘yilgan. Avstraliya esa suv tariflari bozor mexanizmlari asosida belgilanadi, infratuzilma rivoji uchun xususiy sarmoyalar keng jalb etiladi, suvni tejash texnologiyalari keng qo‘llaniladi. Ushbu tajribalar shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatli moliyalashtirish modeli – bu davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, tarif siyosatini ijtimoiy ehtiyojlarga moslashtirish, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda ishlash va mahalliy ishtirokni ta’minlashdan iboratdir. O‘zbekiston shunday yondashuvlardan unumli foydalanish orqali ichimlik suvi muammolarini samarali hal qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–364-son qarori. (2023). Ichimlik suv ta’mini tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.
2. Lutfulloyev, I. L., & Xo‘jayev, V. U. (2020). *Physalis angulata va Physalis alkekengi o‘simliklari fitokimyoviy tarkibi*.

3. Atamurodova, G. (2021). *Boshlang'ich sinflarda talaffuz mashqlari va zamonaviy ta'lim metodlari*.
4. Global Water Partnership (2021). *Financing Water Security for Sustainable Growth*.
5. WHO & UNICEF (2021). *Joint Monitoring Programme for Water Supply: Progress Report on SDG 6*. www.washdata.org
6. PUB Singapore. (2022). *Annual Report: Managing Water for All*. <https://www.pub.gov.sg>